

II. RECENZJE I NOTY

BOŻENA MATYJAS, DANUTA OPOZDA, KATARZYNA SEGIET, (2024). *Podmiotowość dziecka i wartość dzieciństwa. Współczesna recepcja myśli Janusza Korczaka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, ss. 183

Monografia naukowa Bożeny Matyjas, Danuty Opozdy i Katarzyny Segiet, zatytułowana *Podmiotowość dziecka i wartość dzieciństwa. Współczesna recepcja myśli Janusza Korczaka*, opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu w 2024 roku, przygotowana została przez Autorki, aby podkreślić wagę orientacji „na dziecko (humanum)” i „ku dziecku” we współczesnej pedagogice. Refleksja badaczek jest niezwykle cenna, szczególnie w kontekście ustawicznych niedostatków edukacji najmłodszych w polskich placówkach opiekuńczych oraz oświatowych (Klus-Stańska, 2007, 2019; Bałachowicz, Korwin-Szymanowska, Lewandowska, Witkowska-Tomaszewska, Telka, 2009, 2012, 2020; Gawlicz, 2008, 2014; Kuszak, 2018; Śliwerski, 2014), a obecnie staje się także istotnym głosem w kontekście drastycznych wydarzeń świata, takich jak pandemia COVID-19, czy wojna obronna tocząca się na Ukrainie.

W XXI wieku stajemy się świadkami wielu sytuacji, w których dzieci doświadczają masowych migracji, uchodźstwa, utraty najbliższych osób, wzrastania w szeroko pojętym kryzysie wartości i procesie indywidualizacji ponowoczesnych społeczeństw oraz jednostek. Dzieci doświadczają niepewności, braku stabilizacji, a życie, zamiast beztróski i radości z rozwoju, dostarcza im niejednokrotnie licznych cierpień i pożegnań – z domem, z najbliższymi. Wydarzenia końca drugiej i początku trzeciej dekady XXI wieku pozostawiają w najmłodszych głębokie ślady, można nawet rzec – „ubytki” emocjonalne, które ciężko będzie odbudować, jeśli nie dostrzeże się potrzeby zrozumienia dziecka, jeżeli nie uzna się jego prawa do miłości, godności i szacunku. Należy zaznaczyć, iż recenzowana monografia jest już drugą z kolei publikacją Auterek (Katarzyny Segiet oraz Bożeny Matyjas), która zwraca uwagę na problem dziecka oraz dzieciństwa i upomina się o „poznanie, zrozumienie i zmiany” (Bragiel, Matyjas, Segiet, 2019).

Tym razem Badaczki dokonują cennych analiz, osadzając swoje rozważania w kontekście filozofii Janusza Korczaka – twórcy pedagogiki określanej mianem liberalnej, stanowiącej rodzimą refleksję o wychowaniu dziecka, nawiązującą do

idei sumienia oraz autoodpowiedzialności jednostki (Dąbrowska, 2012). Ponieważ refleksja Starego Doktora to

subtelny i pozbawiony przesadnego moralizmu typ myślenia okazujący sposoby wychowania młodego człowieka, które nie naruszają jego prawa do wolności, życia w pokoju, radości oraz godnej egzystencji (Dąbrowska, 2012, s. 187),

warto podkreślić, iż

działalność Janusza Korczaka i jej nieoceniony wkład w fundamentalny rozwój pedagogiki dziecka staje się swoistym studium pądocentryzmu, docenianym zarówno przez teoretyków jak i praktyków XX oraz XXI w. (Dziwiątkowska-Kozłowska, 2022, s. 92).

Osadzenie przez Autorki problemu podmiotowości współczesnego dziecka i wartości dzieciństwa w koncepcji Starego Doktora uznać należy za niezwykle trafne oraz wartościowe. Autorki z całym przekonaniem rekomendują współczesną recepcję dzieła Starego Doktora, dokonując analiz na przestrzeni trzech części.

Pierwsza, zatytułowana „Proces kształtowania się podmiotowości dziecka w pedagogice/wychowaniu” ukazuje ową podmiotowość dziecka w kontekście wychowania, w kontekście ontogenezy oraz wskazuje obszary praktyki wychowania. Jak zaznaczają Badaczki we wstępie: „przedstawione rozważania stanowią ważny pedagogicznie dyskurs dotyczący idei podmiotowości dziecka w wychowaniu (Matyjas, Opozda, Segiet, 2024, s. 8).

Autorki przypominają, iż podmiotowość dziecka jest jednym z centralnych zagadnień w refleksji pedagogicznej oraz praktyce wychowawczej, a dla jej analizy „kluczowe są źródła filozoficzne” (Matyjas, Opozda, Segiet, 2024, s. 13). Wskazują znaczenie „faktu ludzkiego” jako punktu wyjścia dla

rozważań ogólnych i szczegółowych celów wychowania, specyfiki metod, środków i zasad prowadzących do doskonalenia osobowości dziecka, osiągania dojrzałości, do samowychowania, samorealizacji i urzeczywistniania się człowieczeństwa w człowieku (Matyjas, Opozda, Segiet, 2024, s. 14).

Rozważania nad przedstawionymi wyżej problemami szczegółowymi Autorki czynią m.in. na podstawie analizy dorobku naukowego Mariana Nowaka, Andrzeja Maryniarczyka, Mieczysława Alberta Krąpca, Karola Wojtyły, Tadeusza Lewowickiego, Józefa Wilka, Janusza Tarnowskiego, Stefana Kunowskiego, Ellen Key, a ponadto sięgają do aktualnych i uznanych źródeł z obszaru psychologii dziecka oraz psychologii rozwojowej.

W drugiej części, zatytułowanej: „Korczakowskie inspiracje w dociekaniach teoretycznych o dziecku i dzieciństwie” odnajdujemy „wielopłaszczyznowe i wieloaspektowe” (Matyjas, Opozda, Segiet, 2024, s. 57) ujęcie poszczególnych kwestii. Wśród nich dostrzec można studia nad zagadnieniami: wartości dziecka

i dzieciństwa, potrzeby respektowania dziecięcych praw i ustawicznego czuwania nad ich przestrzeganiem, presji zmian dokonujących się we współczesnych rodzinach oraz odpowiedzialności rodzicielskiej. Autorki przedstawiają kierunki przeobrażeń dokonujących się we współczesnym świecie, wskazują ich konsekwencje dla rozwoju oraz wychowania dziecka, ukazują znaczenie rodziny w życiu dziecka, omawiają wagę odpowiedzialnego rodzicielstwa, przypominają idee głoszone przez wiodących pedagogów nowego wychowania, rekomendują receptę tychże idei, odnoszą się do zdobyczy polskiej pedagogiki społecznej (także Heleny Radlińskiej), zwracają uwagę na myśl pedagogiczną Janusza Korczaka, przypominając w każdym z poszczególnych rozdziałów „zapiski” (cytaty z dzieł) czynione przez Starego Doktora. Lektura tej części opracowania umożliwia szerokie rozpoznanie potrzeb dziecka i nasycona jest przekonaniem o ponadczasowości oraz szczególnej wadze korczakowskiej filozofii.

Autorki, w omawianej części pracy, przywołują nie tylko dorobek publikacyjny Starego Doktora, ale odnoszą się także do tekstów badaczy zajmujących się współcześnie troską o jakość edukacji i szeroko pojętego dobrostanu psychofizycznego dziecka. Wśród autorów takich wymienić można m.in.: Annę Izabelę Brzezińską, Bogusława Śliwerskiego, Małgorzatę Karwowską-Struczyk, Marię Szczepską-Pustkowską, Danutę Waloszek, Marię Ziemiąską, Jadwigę Bińczycką i innych. Kanwą narracji Bożeny Matyjas, Danuty Opozdy oraz Katarzyny Segiet są także, ważne dla osiągnięć nauk społecznych i humanistycznych, opracowania (m.in.): Zbyszko Melosika, Mariana Balcerka, Janusza Mariańskiego, Stefana Kawuli, Bogdana Suchodolskiego, Antoniego Giddensa. Analizy Auterek recenzowanej rozprawy mają charakter wieloaspektowy – poprzez historyczny, społeczny, filozoficzny, moralny i etyczny, psychologiczny, pedagogiczny, aż do prawnego.

Ostatnia część opisywanej monografii dotyczy zastosowania systemu wychowawczego Janusza Korczaka w praktyce. Badaczki przypominają genezę oraz główne założenia myśli korczakowskiej, osadzają je w korczakowskiej rzeczywistości historyczno-społecznej i politycznej, podkreślają znaczenie wychowawcy w procesie wspierania rozwoju dziecka i postrzeganie misji wychowawczej przez Starego Doktora, opisują stałe praktyki realizowane zarówno w Domu Sierot, jak i Naszym Domu. Badaczki ukazują także formy wspierające realizację założeń idei Starego Doktora, w tym przede wszystkim sposoby upowszechniania jego poglądów pedagogicznych (które cieszyły się powodzeniem dzieci oraz dorosłych i trafiały do szerokiego grona odbiorców dzięki zastosowaniu środków masowego przekazu – prasy oraz radia). Autorki opracowania charakteryzują ponadto miejsce rodziny i szkoły w filozofii korczakowskiej, podkreślając, iż pedagog ten „swoimi zainteresowaniami obejmował (...) niemal wszystkie podstawowe instytucje i środowiska wychowawcze” (Matyjas, Opozda, Segiet, 2024, s. 157).

Ostatni rozdział trzeciej części monografii nakreśla sposoby adaptacji idei Starego Doktora we współczesnej praktyce edukacyjnej. Autorki wyjaśniają, iż dokonania Janusza Korczaka stanowią istotną inspirację dla wielu pedagogów, rodziców, opiekunów, a także instytucji, które noszą imię autora *Króla Maciusia*

Pierwszego, których obecnie w Polsce jest kilkadziesiąt. W rozdziale czytamy także o „Korczakowskich Szkołach Marzeń” jako o innowacyjnej recepcji dzieła jednego z najznamienitszych pedagogów nowego wychowania.

Źródła w omawianej części publikacji przenika nie tylko myśl wybitnych pedagogów XX i XXI wieku (w tym także „korczakoznawców”), ale przede wszystkim dzieła samego Doktora, jego bliskich współpracowników i osób, w których pamięci pozostał na wiele lat dzięki swej determinacji, konsekwencji i niezwyklej, reformatorskiej myśli pedagogicznej.

W podsumowaniu niniejszej recenzji należy podkreślić, iż kluczowe pojęcia monografii wyrażone w postawionym problemie głównym – podmiotowość dziecka i wartość dzieciństwa – przenikają konsekwentnie całą rozprawę. Autorki, jak czyniły to wcześniej w swoich poprzednich publikacjach, przypominają także dobitnie, iż naczelną zasadą i treścią życia Janusza Korczaka były ustawiczne starania o dobro dziecka, jego godne i szczęśliwe życie, „o równoprawne korzystanie z dobrodziejstw tego świata” (Matyjas, 1994, s. 105). Recenzowane opracowanie, jako fundament myśli Janusza Korczaka, wskazuje zasadę miłości i szacunku do dziecka, co staje się współcześnie o tyle ważne, iż bezkompromisowy świat dorosłych nierzadko odcina dzieci od „korzeni” i pozbawia tak potrzebnych człowiekowi do osiągnięcia pełni człowieczeństwa „skrzydeł”.

Rozprawa Bożeny Matyjas, Danuty Opozdy i Katarzyny Segiet ma niewątpliwie charakter erudycyjny i interdyscyplinarny, stąd powinna stać się obowiązkową lekturą dla każdego człowieka, który, niezależnie od pełnionej roli społecznej i wykonywanej pracy, pozostaje w relacji z dzieckiem.

Katarzyna Sadowska

ORCID 0000-0002-3150-8304

REFERENCES

- Bałachowicz, J., Korwin-Szymanowska, A., Lewandowska, E., Witkowska-Tomaszewska, A. (2017). *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*. Warszawa: Wydawnictwo Pedagogiki Specjalnej
- Brągiel, J., Matyjas, B., Segiet, K. (2019). *Dzieciństwo – w stronę poznania, zrozumienia i zmiany*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM
- Dąbrowska, I.E. (2012). *Dziedzictwo pedagogiczne Janusza Korczaka*. Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego, 26, 187-194
- Dziwiątkowska-Kozłowska, K. (2022). *W stronę dziecka. Uniwersalizm i ponadczasowość myśli pedagogicznej Janusza Korczaka w obliczu postpandemicznej rzeczywistości edukacyjnej XXI wieku*. Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce, 17, 91-101
- Gawlicz, K. (2008). *Konstruowanie nieudacznika. Praktyki normalizacji i wykluczania w przedszkolu*. Zeszyty Etnologii Wrocławskiej, 1(10), 37-54
- Gawlicz, K., Starnawski, M. (2014). *Jak edukacja może zmieniać świat? Demokracja, dialog, działanie*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej

- Klus-Stańska, D. (2007). *Behawiorystyczne źródła myślenia o nauczaniu, czyli siedem grzechów głównych wczesnej edukacji*. W: D. Klus-Stańska, E. Szatan, D. Bronk (red.), *Wczesna edukacja. Między schematem a poszukiwaniem nowych ujęć teoretyczno-badawczych* (ss. 15-28). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
- Klus-Stańska, D. (2019). *Pedagogika wczesnej edukacji*. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki* (ss. 267-286). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Kuszek, K. (2018). *Dziecko przedszkolne: między rzeczywistością, oczekiwaniami a potrzebą nieskrępowanej zabawy*. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 37, 1, 23-39
- Matyjas, B. (1994). *Znaczenie opieki nad dzieckiem w rodzinie w ujęciu Janusza Korczaka*. *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*, 9, 105-115
- Śliwerski, B., (2014). *Dziecko jako niepożądany obiekt autokratycznych przemian*. W: M. Magda-Adamowicz, A. Olczak (red.), *Pedagogika przedszkolna. Oblicza i poszukiwania* (ss. 13-25). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek
- Telka, L. (2009). *Przekształcanie przestrzeni społecznej placówki. Studium społeczno-pedagogiczne na przykładzie żłobków*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
- Telka, L. (2012). *Wspieranie autonomii małego dziecka w placówce – wychowanek i wychowawca*. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 4, 6-20
- Telka, L. (2020). *O towarzyszeniu dziecku w rozwoju – zarys koncepcji wychowania w żłobku*. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 49, 2, 71-80